

BASININ SORUMLULUKLARI

Suat GEZGIN

Küreselleşmeyle birlikte, bu küresel dünyayla olan iletişimi sağlayan basına da önemli roller, sorumluluklar düşüyor. Basının sorumlulukları birkaç başlık altında incelenebilir. Öncelikle haber verdiği toplumun resmi organlarına karşı kanunlarla çizilmiş sorumlulukları vardır. Bazı toplumlarda basın sorumluluklarının tamamı devlet tarafından belirlenir ve denetlenir. Basın basitçe devletin diğer bir koludur. Aslında Dünyanın birçok yerinde de durum böyledir. Ancak ideal olan devletin basına kendi özdenetimini sağlama sorumluluğu vermesiyle gerçekleşir. Nedir bu özdenetim? Gerçek dışı ve iftira olmayan, adını lekelemeyen, özel hayatın gizliliğine saygılı olma sorumluluklarını taşımaktır.

Amerika Birleşik Devletleri bu açıdan iyi bir örnek oluşturmaktadır. Amerikan Basını kendi hareket yollarında karar vermede dikkat çekecek kadar özgürdür. Haber organizasyonları içinde bireysel gazetecilere görev yerlerine göre büyük sorumluluklar verilmiştir. Muhabir olayları ayrıntılı biçimde kapsamak için görevlendirilmiştir. Yazarlar, sahip oldukları negatif ve pozitif sorumlulukları çalıştıkları kurumla doğrudan konuşmuştur. Çoğu gazeteci otoritenin hiyerarşisi

için çalışmaktadır. Sorumluluklarını alan iyi gazeteciler ciddi otorite tarafından bu sorumluluğu geliştirmişlerdir.

Basının bir de toplumun beklentilerine karşı sorumlulukları vardır. Bunlar basının toplumda edindiği misyonun, görev anlayışının ve seslenen kitleye olan saygının gerekleri olarak uygulanır. Gelişmiş toplumlarda toplum, basın özgürlüğünü kendi bilgi ve düşünceleri için geçerli olan gereksinimleri olarak kabul etmektedir. Medya organizasyonları, okuyucuların gereksinim ve isteklerine dikkat çekerler. Kitle, istediği organizasyonun yapımlarını seçmekte özgürdür. Toplumun zorunlulukları açıkça tanımlanmamıştır. Ancak gazeteciler kendine özgü olan basın ve izleyiciler arasındaki resmi olmayan bu esaslar çerçevesinde çalışmaktadırlar. Profesyonel gazetecinin anlaşması onu okuyan, duyan ve izleyen merkez olduğu noktalardadır. Sorumluluk tanımının ana fikri gazeteciliğin temel esasıdır. Bu esas okuyucuların gereksinimlerine dikkat edilerek tanımlanmalıdır.

Üçüncü sorumluluk kende kendine kabullendirilmiş sorumluluktur, özdenetimdir, bireysel sorumluluklardır. Bireysel gazeteciler, kendi istekleri ile kendilerini yüksek standarta ulaşmaya şartlandırır. Bunu prensipleri gereği yaparlar. Onlar toplumsal haber için uğraşı vermeyi çağrı olarak görürler, özel yükümlülükler almayı ve özel hale getirmeyi kendi iç dürtüleriyle isterler. Ancak elbette ki her zaman böyle olmaz. Bir haberciye "Ne Yaparsınız?" diye sorulduğunda, "Gazete için çalışırım" yerine "Ben gazeteciyim" diyebilirse herşeyden öte kendi görev sorumluluğuna sahip demektir. Bu yanıt kendi kendini anlayışın farklılığı ve bireysel sorumluluk duygusu farkını içine alır.. Gazeteci olmaya karar

vermiş kişi ilk sorumluluğunu okuyucuya karşı, gazete için çalışan ise ilk sorumluluğunu patronuna karşı hisseder.

Basın dört görev hareketi için sorumluluk almalıdır:

Basının Politik Rolü

İdeal devlet var olamaz ve kuramsal kavranılamaz. Elbette bazı eksiklikler ve düzensizlikler olabilir. Vatandaşın bireysel denetimi her zaman mümkün olmayabilir. Çünkü her vatandaş devletin resmi binalarını, kişisel girişe sahip değildir. Vatandaşın devletin kurumlarını kendisinin yerine izleyecek gözle ihtiyacı vardır bu nedenle yerine gözü, kulağı, dili olmak üzere gazeteciyi gönderir. Gazeteciler böylece haberleşme zincirinin hayati bir halkası haline gelmiştir. Politik arenada, devlet kurumlarındaki halk denetimi basın yoluyla yapılmaktadır. İdarecilerini denetim ve seçme işlevini ancak haber verilmiş, bilgilendirilmiş halk gerektiği gibi yapabilir.

Eğer devlet izleyicilerinin rolünü iyi ilerse basın politik bir güç haline gelebilir. Yönetenler basının yönetimlerini izleyeceklerini bilirler böylece basın, yönetenlerin gasp gücü olanağını güçsüzleştirmek için bir servis gücü yapar.

Eğitimsel Rolü

Özgür ve kendi kendini yöneten toplumlar özel bir eğitime gereksinim duyarlar. Biçimsel ve sistematik eğitim okullar, kütüphaneler ve bu amaca uygun diğer kurumlar tarafından verilmektedir. Özgür toplumlarda halk formu olmalıdır, açık müzakere... Düşünceler özgürce anlatıldığı, kendi başvurusunu yaptığı zaman açık müzakere meydana

gelir. Fikirler doğru ya da yanlış olabilirler. Fikirler sunuldukça insanlar bunlar üzerinde düşünebilirler ve farklılıkları öğrenebilirler. Kısıtlanmadığı için düşünme ve tartışma ortamı bulabilirler. Düşünceler özgürce ifade edilmeli ve yanlışlıklar özgürce söylenebilmeli ki doğrular gözler önünde netleşsin. Bu görev yine basına düşmektedir.

Yansıtıcı Rol

Medya, günlük yaşamın acı-tatlı yönlerini bize yansıtır. Olayların haber biçimiyle karşımıza çıkmasının elbette bizim için öğretici yönleri vardır. Gerçek hayatın yansımaları bizi hayat konusunda bilgilendirir. Bu tip haberler bize yararlı olan yaşamın hassasiyetini hatırlatabilir. Bizim ortak ve genel bilgilerimiz böyle insan hikayelerini anlatan bilgilerle doğmaktadır. Onların hikayesi medeniyet için gerekli olan bilgilerin bölümü ve bize insan olmamız için gerekli olanıdır. Sadece topluluk bilgisi değil, aynı zamanda dünyayı birlikte paylaşmaktır.

Yeni Medya Sorumluluklarının Kuruluşu

Gazetecilere söylenen sahip olunması gereken diğer sorumluluklar arasında:

1. Haberleri sunarken dürüst olmak,
2. Kimseyi kötülememek,
3. Halkın gözleri ve kulakları olmak, yani halkı aydınlatmak,
4. Hikayesini elde ettiği kaynağa karşı duyarlı olmak ve onun ihtiyaçlarını karşılamak (Ör; Onun güvenliğini sağlamak),
5. Devleti desteklemek,

Karar aldığı ve kendince doğru olan şeyi uygulamak yer alır,

Bu aykırı gibi görünen zorunlu kurallarla çalışmanın bir yolu bu kuralları bir zorunluluk gibi görmektir veya bu zorunluluklara uygun bir görev düşünmektir. Şimdi insanları aydınlatan gazeteciliğin, aykırı olmayan bu görevin ve davranışların bazı temel felsefi yanlarını tartışacağız.

Bence gazetecilerin sahip olması gereken sorumlulukların:

1. Toplumla sahip medyanın misyonuna dayalı olması,
- 2.Haberleşmeyle içiçe olması ve haber hazırlama organizasyonlarının yapısını belirlemiş olması,

Gazetecilerin kendi sistemlerinin doğru olması, şeklinde belirtilmesi mümkündür.

KURUMSAL MEDYA SORUMLULUĞU

Yığınsal medya topluluğu, kurumsal sorumluluğa sahiptir, medyanın hangi kurum içinde işlevini yerine getireceği önemli değildir. Bütün haberleşme sistemleri medyaya bağlı olan insanların oluşturduğu gruplara karşı sorumluluğa sahiptir. Bu sorumluluk şahsi kişiler tarafından veya devlet tarafından sahiplenilmiştir. Herhangi bir kurum içindeki haberleşme organlarının dış ülkelere bilgi verme, kendi ülke vatandaşlarının okuyucularının ve dinleyicilerinin beklentilerinin ne olduğunu öğrenme, üyelerine yerine getireceği görevleri anlatma sorumluluğu devam etmektedir. Tabii bu sorumluluğun asıl bilgi kaynağı almalarına rağmen bazı alt gruplara karşı geçerli olmayabilir.

Toplumdan topluma değişen medya sorumluluğunda asıl bilgi kaynaklarını açıklamanın doğru mu, yoksa yanlış mı

olacağı çok yakında bir tartışma konusu olacaktır. Özellikle medyanın kendisini incelemeden önce, medyanın kılavuzluk etme sorumluluğunu tartışalım çünkü medya farklı olayları açıklayan bir organdır. Örneğin yetişkin kişilerin aile oluştururken dikkat ettikleri prensipler farklı kültüre göre değişir. Evrensel nitelikte olan medya bu olayları incelerken farklı durumlara göre farklı bakış açısına sahip olmalıdır.

Özgürlükçü toplumlarda toplum ve medya üzerine düşen görevlerini yerine getirirler ve birbirlerine karşı olan sorumluluklarının farkındadırlar. Sorumluluğun yerine getirilmesindeki başarıyı medyanın kendi ülkelerindeki insanlarına, çalışanlarına, yeteri kadar bilgi sağlanmasına bağlarlar. Medyanın toplum içindeki fonksiyonu devlet kurumlarının ne yaptığını halka bildirmektir. İdeal gazeteci halka devletin yaptıklarını bildirme sorumlulukları olduğunun farkındadırlar ve bu sorumluluğu "İnsanları temsil etmek", "insanları biçimlendirmek", "insanlara doğruları göstermek amacıyla hizmet etmek", şeklinde isimlendirirler.

Haber yapımcıları herhangi bir bilgi sağlamayan endişe verici haberleri yazmayı teklif edemezler. Bu davranışı ahlaki bulmasalar da onlar seyircilerine bilgi sağlamayan haberlerin yapılmaması gerektiğine inanırlar. Seyircilerin medyadan beklentileri ve medyanın seyircileri için yapması gerekenleri öğrenmek yapılacak en iyi iştir. Medya habercileri insanlara neleri öğretmek istediklerini sormalıdır. Çünkü medya kurumlar içindeki grupları etkileme yeteneğine sahiptir.

Medya haberlerinin sahip oldukları görevleri yerine getirmeleri, bilgi sağlamaları, uğraşmaları, sebeplerini ortaya koymaları ve kimseyi yaralamaması gerektiğinden bahsedilmişti. Gerçi bilgiyi alırken bir kişi için telafisi olmayan

zararlar doğmuş olabilir. Ancak eğer okuyucular için bu bilgilerden sosyal hayatları için gereken şeyleri öğrenirlerse, bu bilgilere göre oy kullanır, bu bilgilerden sosyal hayatları için gereken şeyleri öğrenirlerse, bu bilgilere göre oy kullanır, bu bilgilerden devletlerin faaliyetlerini takip ederlerse zarar ortadan kalkar aksine herkes bu haberlerden fayda sağlar.

Haber Organizasyonlarının İletişim Sorumluluğu

Medyanın kendi kurumlarına karşı belirli sorumlulukları vardır. Medyanın bu sorumluluklarını yerine getirebilmesi organizasyonlar verilen sözlerin kesinliğine bağlıdır.

Haber organizasyonlarının amacı kitlelere hatasız bilgi sunmak için haber yapmaktır. Haber yapılırken en önemli unsur araştırmalar için kullanılan belgelerdir. Bu biçimde gerçekleştirilen haberler günümüz okuyucuları için hatasız bilgiler sağlarken, gelecek kuşaklara da güvenilir bir arşiv sunmaktadır.

Evensel haberlerde bilgi toplama açısından birbirleriyle benzerlikler gösterirler. Gazeteciler bilgi toplama aşamasında öncelikle halkın güvenini esas almalıdırlar. Bu nedenle organizasyonlara gelen haber kaynaklarının güvenilirlikleri duyarlı bir biçimde kontrol edilmelidir. Önemli olan halkın güvenini kazanmaktır. Kitlelerin profesyonel gazeteciliği sürdürdüğüne inanması haber organizasyonları açısından oldukça önemlidir. Medya aynı zamanda ilgi çeken veya halkın bilmesi gerekliliğine inandığı konulara yer verir.

Gazeteciler için ideal olan insanlara kurumlardan neler beklediklerini ve kurumların insanlardan neler beklediklerini ve kurumların insanlardan neler beklediklerini açık olarak söylemeleridir. Aynı şekilde gereksiz ve zarar verici olaylardan kaçınmalıdırlar, insanlara onlar için nelerin ilginç olabileceğini söylemek, halkın güvenini kazanmak da çok önemlidir. Habercilerin taşıması gereken bir diğer sorumluluk da dürüst olmak ve haksızlığa uğrayan kişileri halka duyurarak onların yanında yer almaktır. Daha önce de tartışıldığı gibi gazeteciler kendilerince doğru olduğuna inandıklarını yapma sorumluluğuna taşırlar.

Kişinin Kendi Sorumluluğu

Gazeteciler öncelikle sorumluluklarının bilincinde olmalıdırlar. Çünkü, bağlı buldukları kurumların ve genel olarak medyanın temsilcisi durumundadırlar. Emrinde çalışılan kişilerin haberci sorumluluğuna uygun düşmeyen tutumları nedeniyle yazdırılan haberler haberciyi haklı çıkarmaz. Çünkü kişiler yalnız gösterdikleri davranışlarla övülür ya da yerilirler.

Gazeteci, kaynağını haber yayınlanmadan önce araştırma bilinci ve sorumluluğu taşımalıdır. Genel bir kanı olarak haberin kaynağının açıklanmaması gerektiği düşünülür. Ancak bu gazeteciler için o kadar da kolay değildir. Bir hikayenin doğruluğu veya bir kaynağın dürüstlüğü o kaynağın açıklanmasına bağlıdır.

Sonuçta birelerin birincil görevi kendi özerk etkinliklerini yerine getirmektir. Haberciler, ayrıca özerklik değerlerini kullanmaya izin veren fikirlere sahip olmalıdırlar. Yani gazeteciler farklı durumları hoşgörü ile karşılamalıdır.

Belirli bir inanç sistemine taraftar yada karşı olan insanları hemen yargılamamalıdır. Çünkü gazeteci öncelikle açık görüşlü ve hoşgörülü olmak durumundadır.

Sorumluluk ve Basın Teorisi

Gazetecilik teorilerinin güvenilirliği boşlukta değildir. Filozofça teoriler, basınla boy ölçüştürülen politik ve yasal teorilerdir. Basın sorumluluğunu açıklayan kişiler ilerici insanlardır. Bu insanlar sadece gururlu değil, ayrıca otoritelerin belkemiğidir. İlk olarak basın sorumluluğu hakkındaki üç ana teoriyi belirtelim daha sonra bu teorilerin olumlu ve olumsuz yönlerini tartışacağız;

1. Hangi sorumluluk devlet tarafından tanımlanmış veya tanımlanmamıştır.
2. Hangi sorumluluk basın tarafından tanınmış veya tanınmamıştır.
3. Hangi sorumluluk gazeteciler tarafından kabul edilmiş veya edilmemiştir.

Birinci teori basın sorumluluğunu yeniden tartışılıp düzeltilmesini engelleyen bir teoridir. Devletin kontrolü altındaki basın sorumluluğu daha eğitimsel olabilir. Basın olumlu olayları bertaraf ederek olumsuz olaylara önem verir. Uluslararası basın en az devletin olduğu kadar kurumlara ve topluma karşı sorumluluğa sahiptir.

Birinci teinin düzeltilmiş hali olan ikinci teori devlet bu teoriyi uygulamak istemez ve teinin uygulama mekanizmaları yeni yeni oluşmaktadır. Bu konuda habercinin profesyonel olunması gerekmektedir. Diğer taraftan bazı gazeteciler profesyonelliğin bazı tehlikeleri ortaya çıkardığı

yönünde farklı görüşler bildirmektedirler. Bir profesyonel seçici ve özeldir. Bu özellikler profesyonel olmanın gereklerinden sadece ikisidir. Ayrıca bir seçkin profesyonel sorumsuz üyeleri ayırt etme yeteneğine sahiptir. Profesyonel olan kişi bir belgeye sahiptir ve idare kuruluna üyedir. Profesyoneller kanunları düzeltmek için çalışmaktadırlar ama gazeteciler kendi işlevlerini daha farklı görürler. Çünkü gazetecilik bilimden ayrılmamıştır ve basın özgürlüğü gazetecilere serbestlik getirir. Aynı zamanda lisanslı profesyonellik çoğulculuu kısıtlayan bir yoldur. Böylece ikinci teorinin de gerçekten kabul edilebilir bir fikir olmadığını görüyoruz. Üçüncü teori ise kusursuz olmamakla birlikte kullanımda daha uygundur.

Gazeteci sorumluluğu her zaman tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmıştır. Günümüzde genel olarak kitle iletişiminin küresel bütünleşme yolunda önemli katkılar sağladığı; demokrasi, çoğulculuk ve sivilleşme gibi kavramların enformasyon gücüyle dünyanın dört bir yanına ulaştığı kabul edilir. İşte bu nedenlerle Türkiye açısından basının önemi daha da artmıştır. Sosyal kirlenmenin önce zihinlerde ve vicdanlarda başladığını kabul ederek; gazeteci sorumluluğu içinde kamusal yararlar dönmesinde yarar vardır.¹

¹ TOPÇUOĞLU N. Nur, Basında Reklam ve Tüketim Olgusu, Vadi Yayınları, Ankara, 1996.